

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

**A katonai függelemsértő bűncselekményekről, különös tekintettel
a parancs iránti engedetlenség delictumára**

Jelige: *dobermann*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. november

2025.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Alapvetés	3
2.1 <i>Kit tekint a büntetőjog katonának?</i>	3
2.1.1 A tartalékos állomány megítélése	5
2.2 <i>Mi is az a katonai bűncselekmény?</i>	5
3. A függetlenségről általában	6
4. A parancs iránti engedetlenség.....	10
4.1 <i>A parancs</i>	10
4.2 <i>Mi nem minősül parancsnak?</i>	13
4.3 <i>A parancsot kritizáló alárendelt büntetőjogi felelősségéről</i>	17
4.4 <i>Parancs iránti engedetlenség a korábbi törvénykönyvekben</i>	18
4.5 <i>A parancs iránti engedetlenség a Btk.-ban</i>	20
4.6 <i>Halmazat és elhatárolási kérdések</i>	26
4.6.1 <i>Parancs iránti engedetlenség elhatárolása a zendüléstől</i>	27
4.6.2 <i>Parancs iránti engedetlenség és az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak halmazati kérdései</i>	28
4.6.3 <i>Parancs iránti engedetlenség elhatárolása a szolgálati tekintély megsértésétől</i>	29
5. Összegzés	31
6. Felhasznált Irodalom	32
6.1 <i>Felhasznált jogszabályok és bírósági határozatok</i>	33

1.Bevezetés

„A katonai szervezetnek, ennek a rendkívül bonyolult organizmusnak az életképességét a függelem biztosítja. A függelem pedig a feltétlen engedelmességre való kötelességet foglalja magában”

Schultheisz Emil

Katonai büntetőjog egyes felfogások szerint csak pár évszázada létezik, mióta megalakultak az állandó hadseregek.¹ Viszont a hadseregek és a katonák történelme ennél messzebbre nyúlik vissza, mióta emberek, törzsek léteznek, harcoltak egymással a földekért, az állatokért, később pedig városok elfoglalásáért, váraik megvédéséért. Kezdetekben minden hadra fogható férfinak fegyvert kellett ragadnia, ha úgy kívánta a szükség, mára már hivatássá vált és karrierré. De egy dolog nem változott az idők folyamán: a hadsereg azóta is egy hierarchikusan szervezett, aláföle rendeltségre épülő szervezet, ahol az utasítások és feladatok parancsként vannak kiadva, fentről-lefelé, betartva a szolgálati utat. Emiatt a civil élettől eltérő szervezeti felépítés és sajátos működési rend miatt indokolt a külön katonai büntetőjog és a katonai bűncselekmények körének meghatározása, hiszen például egy parancs iránti engedetlenséget nem is lehetne értelmezni a polgári életben. A Katonai Lexikon szerint a katonai büntetőjog azon jogszabályok összessége, amelyek a fegyveres erők szervezeti felépítését, működési rendjét, és a katonai szolgálatot teljesítők jogait és kötelességeit szabályozza.² Vincze Miklós meghatározása szerint azok a normák tartoznak a katonai büntetőjogba, amelyek meghatározzák, hogy az állam fegyveres szervein belül mely magatartásokat tekint a jog bűncselekménynek, ezen elkövetőkre nézve mikor érvényesülnek speciális felelősségre vonási szabályok, milyen büntetéseket lehet kiszabni, és milyen módon lehet végrehajtani a kiszabott büntetést.³

Dolgozatomat úgy próbáltam felépíteni, hogy mielőtt rátérnék a fő témára, a parancs iránti engedetlenség bűncselekményére, először szerettem volna bevezetésképpen ismertetni, hogy kik is minősülnek büntetőjogi értelemben katonának, hiszen ha egy laikus meghallja a katonai büntetőjog kifejezést, nagy valószínűséggel csak a 15M gyakorló ruhás katonákra gondol, de mint tudjuk a Btk. 127.§-a alapján, a személyi kör ennél jóval szélesebb. Ezt követően szerettem volna bemutatni a katonai bűncselekmény fogalmát, majd ezt követően a függelemsértő

¹ Kardos Sándor: A magyar büntetőjog rövid története. Lícium- Art K., Debrecen 2002. 6. o.

² Damó László: Katonai Lexikon. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985, 318. o.

³ Vincze Miklós: De Re Militari – A katonai büntetőjog kétezer éves tükre. Ügyészek Lapja, 2006/6.szám, 37. o.

bűncselekményekről kívántam áttekintést adni, hiszen a katonai bűncselekmények ezen kategóriája explicit módon nem került bele a Btk-ba, de attól még a jogtudomány használja ezt a fogalmat olyan bűncselekmények kapcsán, amelyeknek a jogi tárgya a katonai hierarchia és alá-fölé rendeltségi viszonyok, tehát a katonai függelmi viszonyok. A parancs iránti engedetlenség kapcsán először magát a tényállást mutattam be, majd ezt követően eseti döntések kapcsán törekedtem felhívni a figyelmet elhatárolási és halmazati kérdésekre.

2. Alapvetés

2.1 Kit tekint a büntetőjog katonának?

Ha azt halljuk, hogy katonai büntetőjog, először mindenki csak a szűk értelemben vett katonákra gondol, azaz a Magyar Honvédség szolgálatában lévő hivatásos, szerződéses vagy önkéntes katonáira, de valójában, ha katonai büntetőjogról van szó, akkor a katona fogalmát ennél kiterjesztőbben kell értelmezni.

A Btk. 127.§-a taxatíve felsorolja, hogy a törvény alkalmazása kapcsán a - Magyar Honvédség állományán kívül- kit kell katonának tekinteni, eszerint: *„E törvény alkalmazásában katona a honvéd, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.”*

Annak az indoka, hogy előbb felsorolt szervek tagjaira, illetve a honvédség tagjaira az általánostól eltérő szabályok vonatkoznak a büntetőjogban, véleményem szerint kettős. Egyrészt az ő munkavégzésre irányuló jogviszonyuk (szolgálati viszonyuk) és élethelyzetük teljesen eltér a civil polgároktól, mivel hierarchikusan szervezett a honvédség, rendőrség szervezete, valamint mivel a katonák mindennapjaiban fontos szerepet játszik az előljáró parancsa, ezért megjelennek náluk olyan sajátos bűncselekmények, mint például a parancs iránti engedetlenség, amely természetesen civil életviszonyok között nem értelmezhető, továbbá az sem elhanyagolható tény, hogy katonai bűncselekményt csak katona követhet el. Ezen álláspontomat igazolják Kardos Sándor István szavai is, miszerint: *„katonai büntetőeljárás keretében olyan normasértő magatartások is büntetőjogi felelősséget vonnak*

maguk után, amelyek az élet más területein – civil életben- előfordulva nem, vagy csak csekély mértékben szankcionáltak.”⁴

Másrészt véleményem szerint a társadalomban tudatában – hozzáteszem jogosan- él az az elvárás az egyenruhásokkal szemben, hogy az ő magatartásukkal példát kell, hogy mutassanak a többi állampolgár számára. A Hszt.⁵ 14.§-ában megfogalmazott etikai alapelvek is ezt támasztják alá, hiszen a felelősségtudat, a nemzeti érdek előnyben részesítése, a hűség, az előítéletektől való mentesség jelenik meg többek között az alapelvek körében. Továbbá fontos megemlíteni, hogy a szigorúbb jogkövetkezmények mellett a katonai élet sajátosságaihoz igazodó egyedi szankciók is megjelennek a Btk.-ban.⁶

Egyetértek Skorka Tamás álláspontjával, szerinte a katonák, illetve a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai különleges szolgálati viszonyban látják el a munkájukat, melyben olyan élethelyzetek jelennek meg, amelyeket nem csak, hogy nem előnyös az általános szabályok alapján megítélni, de nem is lehetséges. Vegyük csak például egy tűzoltó autó vezetését, vagy egy védett személyt szállító konvojban haladó jármű vezetése, továbbá egy megkülönböztető jelzést használó rendőrautó vezetőjének is olyan szituációkban kell teljesíteni, amely nem az átlag autós állampolgár kvalifikációjához van igazítva, az ő tudásszintüket meghaladóan kell teljesíteni, akár egy 12 órás szolgálat végéhez közeledve is.⁷ Feltétlenül fel kell arra hívni a figyelmet, hogy Skorka Tamás álláspontjában már megjelenik az is, hogy nem csupán célszerű az önálló szabályozás, hanem nélkülözhetetlen is, hiszen bizonyos magatartások megítélése az általános szabályok szerint nem lehetséges.

A katonai elkövetők megkülönböztetett megítélése egészen a római jogban gyökerezik. Gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy a katonai bíraskodás, a katonákra vonatkozó speciális szabályok szinte majdnem egyidősek a háborúskodással. Ezen jogterület évezredes történelme alatt természetesen rengeteg változáson esett át, már csak a katona fogalma is igazodott például az államformához, az aktuálisan uralkodó politikai helyzetekhez, de egyvalami nem változott, mégpedig az, hogy a katona speciális alany, így a katonai bűncselekmények delictum

⁴ Kardos Sándor István: A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői. Belügyi szemle 2015/6, 68. o.

⁵ A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015.évi XLII. törvény.

⁶ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem csupán anyagi jogi oldalról, de az igazságszolgáltatás oldaláról is sajátosságok figyelhetők meg. Mezey Barna szerint ugyanis: „a katonai bíraskodás mindig különálló szervezetet jelentett.” Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2003. 199. o

⁷ Skorka Tamás: A katona szabálysértési felelőssége a rendvédelmi szervek szemszögéből nézve. Katonai jogi és Hadijogi szemle, 2019/1 szám, 79-80. o.

propriumnak minősülnek. Ezekből következik, hogy tettese tehát csak katona lehet, részese azonban bárki lehet a katonai bűncselekmények, katonai bűncselekmény elkövetése esetén katonai büntetőeljárásnak van helye, de katonai büntetőeljárásra nem csak katonai cselekmények tartoznak.⁸ Ezt alátámasztja egy 2016-os bírósági határozat⁹ is, miszerint a katonai bűncselekmények körén kívül a honvédség tényleges állományú tagja által a szolgálati viszony fennállása alatt elkövetett bármely nem katonai bűncselekmény tartozik a katonai büntetőeljárás hatálya alá.

2.1.1 A tartalékos állomány megítélése

Napjainkban a honvédség tartalékos kampányának köszönhetően egyre inkább bővül az önkéntes állomány, akik szolgálatukat úgy látják el, hogy megmarad a civil foglalkozásuk, életük, de évente 20 nap szolgálatot kell minimum teljesíteniük, behívás alapján. A BH 2019.37. is foglalkozik a tartalékos állomány kérdéseivel, miszerint a Magyar Honvédség önkéntes műveleti tartalékos állomány tagja csak akkor lesz büntetőjogi értelemben katona, ha ténylegesen szolgálatot lát el. Az önkéntes tartalékos katona tényleges szolgálatteljesítését behívóparancs vagy bevonulási parancs rendeli el, így katonai büntetőeljárásnak vele szemben csak akkor lesz helye, ha a bűncselekmény elkövetésekor behívóparancs vagy bevonulási parancs alapján tényleges honvédségi szolgálatot látott el.

2.2 Mi is az a katonai bűncselekmény?

Röviden fogalmazva olyan cselekmény, amely a katonai rendre veszélyes. Hosszabban kifejtve olyan aktív vagy passzív magatartásról van szó, amely olyan mértékben veszélyes a katonai fegyelemre, hogy törvény erejénél fogva büntetendő. Egy cselekmény akkor veszélyes a katonai szolgálatra, fegyelmi rendre, ha alkalmas arra, hogy az alá-fölé rendelt hierarchiát megbontsa, az előjárói tekintélyt megsértse, a harckészültségi állapot hatékonyságát veszélyeztesse.¹⁰

⁸ Fejes Erik: A katona büntető anyagi jogi fogalma a magyar jogrendben. Magyar Jog, 2016/5, 267 o.

⁹ BH 2016. 61.

¹⁰ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft., Pécs, 2010, 133. o.

Összehasonlítva a civil bűncselekmény fogalmával, (Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.) látni lehet, hogy a különbség csak abban rejlik, hogy a katonák körében megjelenik plusz egy feltétel, miszerint legyen veszélyes a katonai fegyelmi rendre. A katonai bűncselekmény tehát nem csak kifejezetten a társadalomra veszélyes, hanem a katonai rendre és fegyelemre is, hiszen a hadseregnek mindig fegyelmezettnek és szervezettnek kell lennie, hogy elláthassa a feladatait.

Bár a jogalkotó a normaszöveg szintjén nem osztja további csoportokra a katonai bűncselekményeket, de a tudományos szemlélet szerint -természetük alapján- három csoportba lehet osztani a bűncselekményeket: szolgálati bűncselekményekre, függelemsértésekre, illetve a harcképességet veszélyeztető bűncselekményekre.¹¹

3. A függelemsértésről általában

A Honvédség a hierarchiára, alá-fölé rendeltségre épül, a honvédek jogállásáról szóló, 2024./137 kormányrendelet is a szolgálati viszony sajátos jellege kapcsán kiemeli, hogy a feladatok megvalósítása érdekében a szolgálatteljesítés szigorú függelmi rendben, egyes alapjogok korlátozásának elfogadásával, valamint az élet és a testi épség kockáztatásával valósul meg.

A 49. BK vélemény szintén kiemeli, hogy a fegyveres szervek a feladataik ellátása során alapvető feltétel számukra a szilárd szolgálati rend, az egységes cselekvés, a felsőbbbségi akarat (azaz parancs), gyors és egyöntetű megvalósítása.

A szakirodalom álláspontja is egységes arról, hogy a hadsereg legfontosabb része a fegyelem és a függelem, „a katonai szolgálati viszonyok rendszerét a katonai fegyelem, a katonai centralizmus és a katonai függelem jellemzi”¹². Kardos Sándor szerint a katonai fegyelem pedig nem más, mint a katonai szolgálati viszonyoknak olyan általános jellemzője, amely a katonai élet teljességét áthatja, és nem önmagában, elvont kötelesség, hanem konkrét szolgálati kötelezettségek engedelmes teljesítését jelenti.¹³ Farkas Gyöngyi megfogalmazása szerint a

¹¹ Madai Sándor - Hautzinger Zoltán - Hollán Miklós - Pallagi Anikó - Polt Péter - Blaskó Béla: Büntetőjog Különös Rész II., Rejtjel Kiadó, Budapest, 2021., 470. o.

¹² Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog rövid története. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Líceum Art Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., Debrecen, 2002, 10. o.

¹³ Kardos Sándor: i.m. 11. o.

katonai fegyelem minden hadsereg alapfeltétele, ennek elvesztése, vagy akárcsak meglazulása a harci képesség csökkenését jelenti. Ennek fenntartása a parancsnoknak nemcsak joga, de kötelessége is. ¹⁴ Stromfeld Aurél is hasonló álláspontot foglalt el, miszerint a fegyveres hatalom fennállása, valamint eredményes működése a fegyelmen és kötelességteljesítésen nyugszik. ¹⁵

A katonai fegyelem jogszabályokban, belső rendelkezésekben, és az előljárók által meghatározott feladatok végrehajtásában rejlik, ezen rend fenntartása és megvalósítása minden katona kötelessége a szolgálati szabályzat szerint. Ezen fegyelem alapját a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége adja, amely szorosan egybefonódik a katona saját kötelességérzetével, a haza védelméért érzett felelősséggel, és az együttműködéssel párosuló engedelmességi készséggel. ¹⁶

Bővebben a Hvt. ¹⁷ rendelkezik a függelmekről és a honvédségi hierarchia felépítéséről: a honvédeknek a szolgálatukat a Honvédségnél fennálló függelmi rendszerben teljesítik.

Két fontos fogalmat kell a hierarchia és függelmek kapcsán megemlíteni, az egyik az előljáró fogalma: előljáró az, akinek joga és kötelezettsége más katonák tevékenységének irányítása. A másik pedig az alárendelt, akire kiterjed az előljáró jogköre. Ez az alá-fölé rendeltség többféle szinten valósul meg a rendvédelmi feladatokat ellátó szerveken belül. Egyrészt rendfokozati szinten, amit a 2015. évi XLII. törvény is szabályoz a 15. §-ban: „A hivatásos állomány tagja az állománycsoportjába tartozó, az általa betöltött szolgálati beosztás besorolása és a hivatásos állomány tagjának fizetési fokozata alapján meghatározott rendfokozattal rendelkezik.” Az egyes állománycsoportok a következők: tisztetek (örvezető, tizedes, szakaszvezető), altisztetek (örmester, törzsörmester, főtörzsörmester), zászlósok (zászlós, törzszászlós, főtörzszászlós), tisztetek (hadnagy, főhadnagy, százados) főtisztetek (örnagy, alezredes, ezredes) és végül a tábornokok (dandártábornok, vezérörnagy, altábornagy, vezérezredes).

Mindenképp ki kell emelni a fentebb említett két fogalom kapcsán, hogy az előljáró a rendelkezési jogát, előljárói hatalmát csak a szolgálattal összefüggésben, jogszerűen, jogszabály által meghatározott módon és mértékben gyakorolhatja. Az alárendelt az előljárónak nem a szolgálja, nem kell mindenben kiszolgáltatnia az előljárót, hiába a függelmi viszony, az

¹⁴ Farkas Gyöngyi: A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és eljárásjoga a dualizmus időszakában (PhD. dolgozat), ELTE, Budapest, 2001, 31. o.

¹⁵ Stromfeld Aurél: Hadseregszervezés. Pallas, Budapest, 1911, 253. o.

¹⁶ Mihók Sándor: Az állomány tagjának fegyelmi felelőssége. Honvédségi szemle, 144.évfolyam, 2016/5., 120. o.

¹⁷ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL törvény

előjárónak kötelessége tekintettel lennie az alárendeltje emberi méltóságára, úgy kell vele kommunikálnia, ahogy azt előírja a szolgálati érintkezés szabálya.¹⁸

A rendfokozat szerinti hierarchia a katonai mindennapokban érvényesül legfőképp, a magasabb rendfokozatú katonának joga van akár a folyosón vele szembe jövő alacsonyabb rendfokozatú katonát ellenőrizni.

Másrészt alá-fölé rendeltségi viszony kialakulhat a katonák között beosztás alapján is, például egy szakaszparancsnok a szakaszába beosztott katonának adhat ki feladatot, ellenőrizheti, de ez természetesen csak azonos helyőrségen belül érvényes, míg a rendfokozat helyőrségtől függetlenül.

Függelemsértő bűncselekmények tehát azok a bűncselekmények lesznek, amelyek a katonai hierarchiát, az alá-fölé rendeltségi viszonyokat támadják, akár előjárói, akár alárendelti oldalról. A katonai függelmi rend jelenti egyfelől azt a viszonyt, amikor az alárendeltek engedelmeskedni tartoznak a szolgálati kötelezettségeiket meghatározó általános hatályú rendelkezéseknek, valamint az azok végrehajtása érdekében kiadott parancsoknak, másrészt ide tartozik a szolgálati felsőbbség joga is, az alárendeltekre vonatkozó általános hatályú rendelkezések és meghatározott parancsok kiadása. Ezek alapján elmondható, hogy a függelmi viszony megsértését az jelenti, ha a katonák nem engedelmeskednek vagy az általános hatályú rendelkezéseknek, vagy az ezek végrehajtása érdekében kiadott konkrét parancsoknak.¹⁹ Fontos itt megjegyezni tehát, hogy nem csak jogszabályokról van szó, a normák, amelyeknek engedelmeskedni kell egy katonának, megjelennek a vezetőktől származó belső szabályokban, vagy akár íratlan erkölcsi elvekben, szokásokban is.²⁰

Az Kbt.²¹ 66. §-a külön definiálta a függelemsértést, miszerint: „*függelemsértést követ el az a katonai egyén, aki előjárója vagy följebbvalója iránt a köteles tiszteletet mellőzi, vagy a szolgálati parancsnak akár szándékosan, akár gondatlanságból nem engedelmeskedik.*”

A Kbt. magyarázata szerint nem csak az az alárendelt valósított meg függelemsértést, aki a tisztelet külső jeleit elmulasztotta, hanem az is, aki az előjárójával szemben becstelenítő, lealacsonyító, megszégyenítő kifejezést használt, vagy ilyen cselekményt követett el, illetve ide

¹⁸ Görbe Boldizsár: Egy előjárónak mindent szabad? Avagy az előjárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélése a bírói gyakorlatban. Katonai Jogi és Hadijogi szemle, 2023/1. szám, 47. o.

¹⁹ Madai Sándor - Hautzinger Zoltán - Hollán Miklós - Pallagi Anikó - Polt Péter - Blaskó Béla: i.m. 486. o.

²⁰ Kardos Sándor – Kovács István: A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2020/3. szám, 58.o.

²¹ A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk.

tartozik az is, aki az előjáróról más előtt olyan tényt állított vagy híresztelt, amely közmegvetésnek tette volna ki az előjárót, vagy ha igaz lenne a tény, akkor eljárást kellett volna megindítani az előjáróval szemben.²² Azonban a Kbt. 69. §-a szerint a tisztelet mellőzése miatt nem volt megállapítható függelemsértés, ha azt olyan cselekménnyel követte el, amely különben rágalmozás, vagy becsületsértés lett volna, és a vádlott az állított, vagy híresztelt tény vagy valamely tényre közvetlenül utaló kifejezés valóságát bebizonyította. Nem volt azonban a törvény szerint kizárva a függelemsértés megállapítása, ha már magának a tényállásnak vagy kifejezésnek a használatából kitűnt a tisztelet szándékos mellőzése.

Schultheisz Emil szerint, ha a katonai büntetőtörvénykönyv az engedelmisséget valóban hatékonyan akarja biztosítani, akkor az előjáró tekintélyét megfelelő erősségű védelmi övvel kell körbeábrázolni.²³ Elmondható tehát, hogy ha meg akarjuk őrizni a katonai rendet és fegyelmet, akkor az előjárók parancsadási jogát muszáj törvénybe foglalt jogintézményekkel megvédeni, hiszen a Honvédség működése a hierarchián alapszik. Az alárendelti teljes engedelmisség elnyerésének az útja az előjárói tekintély megőrzése.

A Btk. 442. §-453. § tartalmazza a függelemsértő bűncselekményeket, nevezetesen ide tartozik a zendülés, zendülés megakadályozásának elmulasztása, parancs iránti engedetlenség, előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak, előjáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak, szolgálati tekintély megsértése, bujtogatás, alárendelt megsértése, előjárói hatalommal visszaélés, előjárói gondoskodás elmulasztása, valamint az ellenőrzés elmulasztása.

Tehát összességében elmondható ezen bűncselekményekről, hogy a katonai szolgálat és fegyelem rendjét támadják, a hierarchikusan szervezett működést akadályozzák, valamint az előjárók vagy más szolgálati közeg személyét és tekintélyét sértik. Ha tovább szeretnénk még csoportosítani, akkor a függelemsértő bűncselekményeket két csoportra lehetne bontani: az egyik az, amelyeket az alárendelték valósíthatnak meg (például parancs iránti engedetlenség, szolgálati tekintély megsértése), míg a másik csoportba pedig az előjárók által elkövethető bűncselekmények tartoznak (például az előjárói hatalommal való visszaélés, vagy az alárendelt megsértése).

²² Fejes Erik: Schultheisz Emil Katonai Büntetőjogi értekezései. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 167. o.

²³ Fejes Erik: i.m. 165. o.

A Hszt. 13§ (2) bekezdése szerint a rendvédelmi szervek, a rendeltetésüknek megfelelő feladat megvalósítása érdekében a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeiket önkéntes vállalás alapján, élethivatásként, szigorú függelmi rendben, akár életüknek és testi épségüknek kockáztatásával teljesítik. Tehát elmondható a többi rendvédelmi szerv tagjairól is (akik ahogy már fentebb kifejtettem büntetőjogi értelemben szintén katonának minősülnek), hogy ugyan olyan hierarchikusan szervezett, alá-fölé rendeltségi viszonyban látják el a munkájukat, mint a Magyar Honvédség tagjai.

4. A parancs iránti engedetlenség

Az engedetlenség az alárendelt azon magatartása, amellyel az előljáró, vagyis a hatalmánál és tekintélyénél fogva felette álló személy akaratával szembehelyezkedik, vagy figyelmen kívül hagyja. A támadás tehát az előljáró akarata, parancsa ellen irányul, így a jog ezt a parancsot veszi a védelmébe, amikor a parancs iránti engedetlenség delictumáról van szó.²⁴

Ahogy azt már fentebb is kifejtettem, a Magyar Honvédség egy hierarchikusan szervezett, alá-fölé rendeltségre épülő szerv, ahol az előljáróknak joguk és kötelességük parancsot adni az alárendelteknek, akiknek pedig kötelező a legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint végrehajtani azt, hiszen a parancs a szolgálat irányításának alapvető eszköze. Az 1875.évi szolgálati szabályzat is úgy rendelkezett a parancsról, hogy *„az alárendelt az előljárója minden parancsát feltétlenül, készséggel, a kellő időben, amint ez erejéből kitelik és a fennforgó körülmények között csak lehetséges, jól teljesítse.”*²⁵ De mi is számít pontosan parancsnak?

4.1 A parancs

A katonai élet egyik legalapvetőbb normája, a mindennapokban megjelenik, mint belső szabályozó erő, a szolgálati rend és fegyelem legfőbb biztosítója, a Hadtudományi lexikon szerint az előljáró akaratának legfőbb kifejezési módja.²⁶ A parancsot adhatják szóban, írásban, vagy jelzéssel is, utóbbinak inkább a harcban van jelentősége. A parancsnak mindig a szolgálat

²⁴ Fejes Erik: i.m 206. o.

²⁵ Fejes Erik: i.m. 27. o.

²⁶ Szabó József (szerk.): Hadtudományi Lexikon M-Zs., Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. 1057. o.

érdekében szükséges konkrét magatartásra, tevése vagy tartózkodásra kell irányulnia, meghatározott személyhez vagy személyekhez kell intézni. Irányulhat a szolgálati rend és fegyelem fenntartására, vagy a szolgálat rendjét már alpból szabályozó normák és rendelkezések betartására is. A parancs iránti engedetlenség kapcsán parancs alatt mindig szolgálati parancsot kell érteni, nem tartozik ez esetben ide a jogszabályokban található általános rendelkezések, vagy az ugyan előjáróktól származó, de olyan átfogó rendelkezés, amelynek nagyszámú címzettje van, tehát általános a hatálya.²⁷

A katonák a katonai eskü letételével is vállalják, hogy feltétlen engedelmeskednek az előjáróktól kapott parancsoknak. Természetesen a parancsadás jogával nem lehet visszaélni, a parancsot adó katona a parancsáért felelősséggel tartozik, a végrehajtáshoz szükséges feltételeket biztosítania kell, végül pedig ellenőriznie kell a parancs végrehajtását. Ezeken túlmenően a parancsnak összhangban kell lennie jogszabályokkal, egyéb rendelkezésekkel, például más előjárók parancsával, nem adhat parancsot bűncselekmény elkövetésére az előjáró, nem zaklathatja vele indokolatlanul az alárendeltet, emberi méltóságát tiszteletben kell tartania.²⁸ Tartalmilag a parancs a szolgálattal kapcsolatos tevékenységre, vagy az attól való tartózkodásra irányul.²⁹

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL törvény 77. §-ában szól a parancsról és a parancsadás jogáról, a szolgálati előjáró az alárendeltjeinek a hatáskörébe tartozó és jogszabályba nem ütköző parancsot adhat ki.

Szükséges mértékben megilleti a parancsadás joga a rangidős katonát is, ha több honvéd együttes szolgálati tevékenységet folytat, és közülük senki sincs parancsnoknak kijelölve. A feljebbvaló, de nem szolgálati előjáró, az alacsonyabb rendfokozatú katonának akkor adhat parancsot a szükséges mértékben, ha a honvéd bűncselekményt, fegyelemsértést, vagy szabálysértést követ el, és ennek abbahagyására szól a parancs, vagy a rendesen, szolgálati előjáró, vagy rangidős katona által kiadott parancs a körülmények változása miatt másképp nem végrehajtható, és a parancs eredeti kiadója a parancs megváltoztatásában akadályozva van.

A feljebbvaló parancsadási jogához kapcsolódik a BH 1980. 76., amely szerint feljebbvaló ellen parancs iránti engedetlenséggel együtt elkövetett erőszak büntetettét valósítja meg az a katona, aki a szolgálati rend és fegyelem helyreállítása érdekében fellépő feljebbvaló

²⁷ Kónya István (szerk.): Magyar büntetőjog kommentár a gyakorlat számára. ORAC kiadó, Budapest, 2024, 444. §

²⁸ Hautzinger Zoltán: i.m.116. o.

²⁹ Kónya István (szerk.): i. m. 444. §

utasításával szembehelyezkedik, és azt tetteleg bántalmazza. A megállapított tényállás szerint a honvéd vádlott az esti órákban az alakulata kultúrszobájában szórakozott, ahol összeszólalkozott egyik katonatársával, ezért a közelben lévő őrzető rászólt a vádlottra, hogy a rendbontást fejezze be. A terhelt ezek ellenére sem hagyta abba a közösség ellenes magatartását, ezért az őrzető határozottan rászólt, hogy hagyja el a helyiséget, mire a honvéd vádlott ököllel arcon ütötte, majd miután a földre került, tovább ütötte.

A jogesetben a Legfelsőbb Bíróság a döntését a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erői Szolgálati Szabályzatának 728. pontjában írtakkal indokolta, miszerint „*ha egyenruhában vagy polgári ruhában lévő feljebbvaló jelenlétében az alacsonyabb rendfokozatú fegyelemsértést követ el, a feljebbvaló köteles figyelmeztetni és utasítani a katonai szabályok betartására. Az ilyen utasítás pedig úgy tekintendő, mint az előjáró parancsa.*”

A hivatkozott szolgálati szabályzat szövege lényegét tekintve nem különbözik a mai 2021. évi CXL. törvényben említett parancsadás jogától. A napjainkban hatályos törvényszövegben is szerepel az, ami a jogesetben történt, a feljebbvaló a szükséges mértékben adott ki parancsot, a katonai rend és fegyelem megóvása érdekében, és ezt úgy kell tekinteni, mintha az előjárótól származna, megtagadása ugyan úgy megvalósítja a parancs iránti engedetlenség delictumát.

A bírósági határozat szerint a feljebbvaló köteles magát szolgálatba helyezni, és parancsot kiadni a fegyelem védelme érdekében, ha azt érzékeli, hogy nála alacsonyabb rendfokozatú katona magatartása veszélyezteti a katonai rend megtartását. Ilyen esetben az előjáróval azonos jogok illetik meg, hogy helyreállíthassa a szolgálati fegyelmet és rendet.

A törvény a 78. § (3) bekezdésében rögzíti az úgynevezett parancsadási tilalmakat, amely szerint tilos olyan parancs kiadása, amely a törvényben foglalt kivétellel a honvéd életét, egészségét vagy testi épségét közvetlenül vagy súlyosan veszélyeztetné, amely bűncselekmény elkövetésére irányul, és amely a honvéd magáncélra való igénybevételét valósítaná meg.

A magasabb előjáró köteles a szolgálati utat betartani, az alárendeltet csak a közvetlen előjárón keresztül utasíthatja. Ez azt jelenti, hogy ha van egy zászlóalj, amiben van egy zászlóalj parancsnok, akkor ő a századparancsnoknak fogja kiadni a parancsot és a feladatot, majd ezt követően a századparancsnok fogja tovább kiadni a parancsot a szakaszparancsnoknak. Ettől csak a szolgálati érdek védelmében lehet eltérni. Az alárendelt a magasabb előjáró parancsát akkor is köteles végrehajtani, ha azt nem szolgálati úton kapja, mert ő nem bírálhatja el, hogy a szolgálat érdeke mit kíván meg, de a parancsról az első lehetséges alkalommal a közvetlen előjárónak jelentést kell tenni. A feljebbvalónak a szolgálatilag neki alá nem rendelt katonákkal

szemben, tehát akinek nem előjárója, általában nincs rendelkezési joga, azok csak tiszteletadási joggal tartoznak felé. A feljebbvaló azonban köteles felügyelni, hogy az alacsonyabb rendfokozatúak a fegyelem és a rend követelményeit betartják-e, magatartásukra, a katonai udvariasságra, és a tiszteletadásra figyelnek-e. Ha a feljebbvaló azt tapasztalja, hogy ezen követelményeket megsértik alacsonyabb rendfokozatú katonák, akkor köteles a feljebbvaló szolgálatba helyezkedni, és a szabályok betartására utasítani őket. Ebben az esetben ezek az utasítások úgy tekintendők, mint az előjáró parancsai. Az előjáróhoz képest a feljebbvaló parancsadási joga szűkebb, mert abba nem tartoznak bele a konkrét szolgálattal összefüggő tevékenységek végrehajtását szolgáló parancsok, csak az imént felsorolt, viselkedéssel kapcsolatos szabályozásra terjed ki.³⁰

4.2 Mi nem minősül parancsnak?

A katona a parancsot ellentmondás nélkül, a legjobb tudása szerint, kellő időben és maradéktalanul köteles végrehajtani. A parancs nem megfelelő, részleges, vagy indokolatlan késedelemmel járó végrehajtása parancs iránti engedetlenségnek minősül.

Viszont a BH 1975. 501. szerint nem minősül parancs iránti engedetlenségnek az, ha a katona olyan súlyos fokban ittas, hogy képtelen helyesen felfogni a hozzá intézett parancsot és a parancsnak megfelelő magatartást tanúsítani, mivel ebben az esetben a kiadott parancs nem is tekinthető szolgálati parancsnak. A határozat kiemeli, hogy a fegyveres erők és a fegyveres testületek a rájuk háruló feladatoknak csak akkor tudnak eleget tenni, ha az alárendeltek a parancsot a szabályzatban előírtak szerint teljesítik. Ezen parancs teljesítése az alárendeltnek jogszabályban, szolgálati szabályzatban lefektetett kötelessége, amely nem feltétlen csak a szoros értelemben vett katonai tevékenységeket öleli fel, hanem minden olyan egyéb tevékenységet az alárendelt részéről, amely a szolgálat érdekében szükségesnek mutatkozik. Lényeges továbbá, hogy a parancs, az előjáró akarata az alárendelt számára világosan felismerhető legyen, természetesen ha nem érthető, akkor az alárendelt kérhet pontosítást a parancs végrehajtását illetően. A Legfelsőbb Bíróság tehát hosszú időn keresztül alkalmazta azt a gyakorlatot, hogy a beszámíthatatlanságig ittas személy részére adott utasítás szolgálati parancsnak nem tekinthető, így az azzal szembehelyezkedő személy terhére nem lehet megállapítani a parancs iránti engedetlenséget, hiszen egy olyan személy, aki a parancsot nem

³⁰ Kónya István (szerk.): i. m. 444. §

tudja megérteni, annak tartalmát nem képes felfogni, az nem fog tudni a parancs szerint előírt magatartást tanúsítani. Olyan utasítás végrehajtásának elmulasztásáért, amelyről az állapota miatt nem szerzett tudomást, nem lehet felelősségre vonni. A beszámíthatatlanságig ittas katona részére adott parancs ezért -a határozat szerint- nem is tekinthető érdemben parancsnak. Az alárendeltek számára olyan parancsot lehet adni, amelyet előreláthatóan teljesíteni képes, és ezt az előjárónak kell megítélnie. Nem feltétlen kell a katonának teljesen magatehetetlenre innia magát, elég ha csak olyan állapotba kerül, hogy nem képes a parancs értelmét felfogni, és a parancs szerinti magatartást tanúsítani. A hivatkozott ügyben az előjáró az alárendeltjét fel akarta szólítani az italt elhagyására, de az a vallomása szerint szemmel láthatóan nagyon ittas állapotban volt, ezt az is igazolja, hogy végül erőszakkal sikerült csak visszavinni őt a körletbe. Az előjáró a parancs kiadásánál figyelmen kívül hagyta a terhelt állapotát, ezért nem lehetett az utasítást parancsnak tekinteni, s ezáltal nem tekinthető parancs iránti engedetlenségnek az, hogy nem hajtotta végre az alárendelt, és nem tért vissza azonnal a körletbe.

Egy másik eseti döntés szerint³¹ a szerint a szabálysértési határozat tartamára, az ügy érdemi elbírálására parancs nem adható. Az előjáró ilyen természetű utasítása nem minősül szolgálati parancsnak, ezért annak az alárendelt részéről történő nem teljesítése parancs iránti engedetlenséget nem valósít meg. A jogeset rendőr vádlottja szabálysértési ügyek körében járt el, néhány ügyet vissza akart küldeni az első fokon eljáró szabálysértési hatóságnak, mert szerinte nem derítettek fel kellően minden szükséges bizonyítékot az elbíráláshoz. Azonban az előjárója utasította, hogy ennek ellenére hozza meg a szükséges határozatot az ügyekben, viszont a terhelt közölte az osztályvezetővel, hogy nem fogja végrehajtani ezt az utasítást, az ellentétes álláspontját nem fogja megváltoztatni. A vádlott szeretett volna az ügyészségtől állásfoglalást kérni, de ezt az igazgatásrendészeti osztály vezetője elutasította. A rendőr terhelt továbbra sem akarta az ügyeket az előjárói parancs szerint átdolgozni. Ezek alapján az elsőfokú katonai tanács megállapította a felelősségét parancs iránti engedetlenség bűncselekmény kapcsán, ami ellen a vádlott és védője fellebbezést jelentettek be. A Legfelsőbb Bíróság azonban eltérő véleményre jutott az ügy kapcsán. A határozatuk szerint a lényegi kérdés az, hogy az előjáró adhat-e konkrét szabálysértési ügy érdemi elbírálására utasítást, ez a fajta utasítás szolgálati parancsnak minősül-e? A határozat szerint a parancs a fegyveres erők és fegyveres testületek irányításának, a feladatok meghatározásának alapvetően fontos eszköze, e testületek működését szabályozó előírások, normatívák érvényre juttatása. Szolgálati parancson az arra

³¹ BH+ 2001. 508.

jogosult szolgálati felsőbbség által kiadott és tartalmilag a szolgálattal kapcsolatos tevékenységre vagy tartózkodásra irányuló parancs értendő. A parancs megfellebbezhetetlen, nem bírálhatja az alárendelt semmilyen módon. A parancsnak mindig világosnak és egyértelműnek kell lennie a címzett számára, hogy az alárendelt tudja, milyen magatartás tanúsítását várja el tőle az előjárója. A szabálysértési eljárást a rendőrség hivatásos állományú tagjai a szabálysértési törvény alapján folytatják le. A szabálysértések olyan jogsértő, jogellenes magatartások, amelyek a bűncselekményhez képest enyhébb fokban sértik, vagy veszélyeztetik a társadalmi együttélés normáit. A szabálysértési eljárások során a törvény széles körben biztosít jogorvoslati lehetőséget. A szabálysértési előadó tevékenységének kereteit tehát a szabálysértési törvények és iránymutatások állapítják meg. Érdemi döntési tevékenységére szolgálati parancs nem adható, azzal befolyásolni nem lehet az ügy elbírálóját. Az ilyen utasítás teljesítése tehát nem minősülhet parancs iránti engedetlenségnek. Igazgatási jogkörben adhat az előjáró szolgálati parancsot, de a konkrét ügy érdemi megítélésre nem. A szakmai előjáró az egységes jogértelmezés elősegítése érdekében adhat szakmai tanácsot, de ez nem tekinthető parancsnak. Ezek alapján tehát a Legfelsőbb Bíróság felmentette a rendőr vádlottat.

Szintén a parancsadáshoz kapcsolódó egy másik döntés kimondja³², hogy az általánosan kötelező katonai magatartási szabályok megtartására adott utasítás sem tekinthető szolgálati parancsnak, így ennek a megszegése sem lesz parancs iránti engedetlenség. A jogesetben szereplő honvéd vádlott telephelyügyeletesi szolgálatot látott el – egyébként laktanyafogság hatálya alatt állt ezidőben-, a szolgálat letelte előtt a szakaszparancsnok helyettese, aki egyébként a barátja is volt, odament hozzá, és megtiltotta neki, hogy elhagyja a laktanyát. A vádlott ezt tudomásul vette, és megértette az utasítást, ennek ellenére mégis elhagyta a laktanyát engedély nélkül, a kerítésen keresztül, és csak pár óra elteltével tért vissza a szolgálati helyére. Az elsőfokú katonai bíróság parancs iránti engedetlenség vétsége miatt fegyelmező zászlóaljban végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte, amit a Legfelsőbb Bíróság megváltoztatott, felmentette a parancs iránti engedetlenség alól. Az 1961. évi Btk. 317. §-hoz (parancs iránti engedetlenség) fűzött miniszteri indokolás szerint nem tartozik a szolgálati parancs fogalma alá a jogszabályokban lefektetett, általánosan kötelező előírások. Ezeknek a kötelezett katona általi megsértése nem lesz függelemsértés, hanem más katonai bűncselekménynek, vagy szabálysértésnek, vagy fegyelmi vétségnek minősül. Jelen esetben a szolgálati szabályzat rendelkezett arról, hogy a katonák az elhelyezési körletüket, szolgálati helyüket csak az előjáróik engedélyével hagyhatják el. Mivel a szakaszparancsnok helyettes

³² BH 1976. 441.

ilyen általánosan kötelező magatartásra adott parancsot, ezért nem minősül szolgálati parancsnak, a megszegése nem meríti ki ezáltal a parancs iránti engedetlenség tényállását. Mivel jogellenesen 6 órát volt távol a vádlott, ezért fegyelmi vétségnek minősült a cselekménye. A ma hatályos Btk. alapján önkényes eltávozás vétségének (435§) lehetne minősíteni a cselekményét, ha meghaladná a távolléte a 2 napot, de mivel csak 6 óráról van szó, ezért fegyelemsértésnek minősül.

Utolsóként említendő kapcsolódó döntés szerint³³ a jogellenes parancs szolgálati parancsnak nem tekinthető, ezért annak megtagadása a parancs iránti engedetlenséget nem valósítja meg. Ha a parancs jogellenessége az utasított személy és az esetleg jelen lévő többi katona előtt nem egyértelműen világos, és nyilvánvaló, a parancs megtagadása szolgálati tekintély megsértésének minősül. Az elsőfokú katonai bíróság a honvéd terheltet alárendeltek jelenlétében elkövetett parancs iránti engedetlenség miatt szabadságvesztésre ítélte. A tényállás szerint a terhelt 24 órás őrszolgálatban volt, azonban az eligazítás során helytelenül jelentette az ügyeletes tisztnak a részére kiadott lőszer mennyiségét, emiatt pedig az őrség parancsnoka, a tizedes felelősségre vonta, és arra utasította, hogy mossa fel az őrszoba folyosóját. Ezen utasítást azonban megtagadta a vádlott más alárendeltek jelenlétében. Ezt követően elvezették az őrhelyére, ahol az alakulat üzemanyagraktárának az őrzése volt a feladata. Innen azonban háromnegyed óra elteltével eltávozott engedély nélkül, Budapestre utazott, azonban megérkezése után a családtagjai értesítették a rendészeti szerveket, amelyek előállították őt rövid időn belül. A Legfelsőbb Bíróság azért változtatta meg az ítéletet, mert a helyőrségi szabályzat úgy rendelkezik, hogy az őrségi állomány tagját őrszolgálati ideje alatt elkövetett fegyelmi vétség miatt csak akkor lehet felelősségre vonni, ha az őrséget leváltották. Ha viszont olyan fegyelemsértést követ el, amely lehetetlenné teszi az őrszolgálatban való maradását, akkor azonnal gondoskodni kell a leváltásáról és pótlásáról. Mivel az előjáró szolgálatban hagyta a téves jelentés után, és fegyelmi felelősségre vonásban nem részesítette, ezért az őrparancsnok nem volt jogosult arra, hogy fenytésként soron kívüli munkára vezényelje, ezért nem lehet a folyó felmosását szolgálati parancsnak tekinteni, így a megtagadása nem valósítja meg a parancs iránti engedetlenséget. Viszont ahogy a szolgálati előjáróval szemben fellépett más katonák jelenlétében, a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint kimerítette a szolgálati tekintély megsértése bűncselekményt.

³³ BH 1973. 398.

4.3 A parancsot kritizáló alárendelt büntetőjogi felelősségéről

Az előjárónak joga és kötelessége a parancsadás. Az előjárók legjobb szakmai tudásuk és tapasztalataik alapján adják ki a parancsaikat, és lehetőleg olyan parancsot adnak az alárendeltnek, amelyet előre láthatóan képes elvégezni, amely igazodik az alárendelt tudásához, tapasztalatához képességéhez. Abban az esetben, ha az alárendelt ahelyett, vagy amellett, hogy végrehajtja a parancsot, kritizálja, kifogásolja azt, szintén egy nemkívánt magatartást tanúsít vele a katona, amit szankcionálni kell, hiszen a parancs kritizálása, kifogásolása ugyan úgy megbonthatja a katonai rendet és fegyelmet. Egy konkrét ügyben hozott döntés³⁴ szerint: *„a katona az előjárónak (feljebbvalónak) nem bűncselekmény végrehajtására irányuló parancsát teljesíteni köteles. A jogszerűen kiadott parancs kifogásolása, kritizálása, a parancsot kiadó előjáró feljelentéssel fenyegetése az előjáró tekintélyét sértő magatartás, ezért függelemsértő bűncselekményt valósít meg.”*

A Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa által megállapított tényállás szerint a főtörzsőrmester vádlott azt a parancsot kapta, hogy segítsen be a konyhai kisegítő munkába, hiszen nem tudott elég fő megjelenni a munkához. A vádlott sérelmezte, hogy ismét neki kell kisegítő munkát végeznie, ráadásul a szabadnapján. Ezután az őrnagy számonkérte, hogy miért bírálja felül a kapott parancsot, és miért vonakodik azt végrehajtani. A terhelt ezt követően a lakókonténer előtt adott hangot újra a nemtetszésének, és a többi katona füle hallatára azt mondta, hogy fel fogja jelenteni, és ebbe bele fog bukni az őrnagy. Bár a parancs teljesítését kifejezetten nem tagadta meg, de egy jogszerűen kiadott parancsot kifogásolt, kritizált, ezzel pedig közvetetten kritizálta a parancsot adó előjárót is. A Legfelsőbb Bíróság indokolásában kifejtette, hogy az állandóan követett bírói gyakorlat szerint, valamely alárendelt magatartása, amelynek során a parancs végrehajtását megtagadja, majd azt utóbb mégis teljesíti, előjáró tekintély megsértése bűncselekményének megállapítására alkalmas. A vádlottéhoz hasonló magatartás azonban egyértelműen megvalósítja a szolgálati tekintély megsértését. Az alárendelt soha semmilyen körülmény között nem kiabálhat az előjárójával, és az előjáróját a jogszerűen kiadott parancs kiadását követően feljelentéssel nem fenyegetheti meg, mivel ezzel kimeríti az előjárói tekintély megsértésének fogalmát. A kiadott parancsot bírálni nem lehet, arról véleményt nyilvánítani szintén nem lehet.

³⁴ BH+ 2000. 28.

4.4 Parancs iránti engedetlenség a korábbi törvénykönyvekben

Az 1930. évi II. törvénycikk a 72. §-ban rendelkezett a parancs iránti engedetlenség delictumáról, amely szerint gondatlan nem teljesítés során három hónap fogházzal büntetendő, ha pedig fontos parancsról volt szó, akkor három hónaptól két évig terjedhetett a fogház. Az indokolás szerint a fontos parancs hanyagságból vagy feledékenységből való nem teljesítése akkor is büntettnek minősült, ha származott belőle hátrány, ha nem. Míg a nem fontos parancs gondatlan nem teljesítése az vétségnek minősült. Az indokolás továbbá kifejtette, hogy figyelembe kell venni azt is, hogy a katona tudott-e a parancs fontosságáról, hiszen a fontossághoz kapcsolódó hátrányosabb jogkövetkezményt csak akkor lehetett alkalmazni, ha a katona tudata átfogta azt, hogy a parancs amit nem teljesített az fontos parancsnak minősül.³⁵ Gondatlan elkövetést valósított meg például az a katona, aki a parancsot a hanyag, felületes térképoltatás következtében nem teljesítette.

A törvénycikk 73. §-a kifejtette a szolgálati parancs szándékos nem teljesítése, vagy a teljesítés kifejezett megtagadását. Itt is minősített eset volt, ha fontos volt a parancs, vagy ha a megtagadása kifejezetten sértő módon történt, vagy ha a cselekményből súlyos hátrány származott. A parancs fontossága kérdésénél mindig azt kellett vizsgálni, hogy a parancs által elérni kívánt cél, előny mennyire volt jelentős, tehát a parancs célja volt az irányadó a fontosság meghatározásakor. A ma hatályos szabályokhoz hasonlóan minősített esetként fogalmazta meg a régi KBtk. továbbá a háború idején való elkövetést is. Az indokolás szerint ide tartoztak az ugyan csekély jelentőségű, de szándékosan megtagadott, vagy szándékosan nem teljesített parancsok is, még akkor is, ha a parancs megtagadásából semmilyen hátrány sem származott. Az indokolásba foglalt példa szerint ha egy hadnagy annak a parancsnak szándékosan nem tesz eleget, hogy megjelenjen egy katonai ünnepségen akkor börtönnel és rangvesztéssel büntetendő. Ez a szigor azonban az indokolás szerint ahhoz vezetett, hogy a gyakorlatban a csekély jelentőségű renitenciákat vagy egyáltalán nem vitték a bíróság elé, vagy a törvény ellenére fegyelmi jogkörben intézték el, vagy ha mégis büntetőbíróvági tárgyalásra került a sor, akkor olyan következmény kiszabására került sor, amely nem volt súlyosabb a fegyelmi fenytésnél, de cserébe a büntető eljárás lényegesen hosszabb volt, mint a fegyelmi eljárás.

³⁵ 1930.évi II. törvénycikk indokolása

A 74. § a szolgálati parancs olyasfajta megtagadásáról rendelkezett, amikor a katona az előjárója ellen intézett erőszakkal, vagy veszélyes fenyegetéssel utasította el a parancs teljesítést.

Az 1930. évi II. törvénycikket felváltó katonai Btk., az 1948. évi LXII. törvénycikk az 59. §-ban rendelkezik a szolgálati parancssal szembeni engedetlenségről. Itt is a korábbiakkal megegyező minősített esetekről rendelkezett a norma : ha fontos volt a parancs, ha kifejezetten megtagadták, ha háború idején előjáró tetteleg bántalmazásával, vagy más erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel kapcsolatban történt, illetve ha a katona a cselekményt háború idején követte el és a tettes által előrelátható eredményként egy vagy több ember életét veszttette, vagy nagymennyiségű hadianyag pusztult el, vagy a cselekmény a hadműveletekre hátránnyal járt.

Ezen esetek fennállása esetén a büntetés halál volt. Mivel a törvény három évvel a világháború után született meg, a hidegháború ideje alatt, ez lehet az oka a szigorú büntetésnek. A törvény indokolása szerint a katonai életben a parancsmegtagadások széles skálája fedezhető fel, az előjáró szolgálati parancsa iránti engedetlenségnek is többféle nemét, illetve minősített esetét ismeri. Különbséget tett a parancs iránti engedetlenség egyszerűbb módja, annak szándékos nemteljesítése, másfelől a parancs teljesítésének megtagadása között.

A törvény szintén rendelkezett külön a gondatlan elkövetésről, amelyet fogházzal rendelt büntetni, továbbá pedig szólt a minősített esetéről, ha háború idején követték el.

Ami nívum ebben a törvényben az előző KBtk-hoz képest, az az, hogy az általános hatályú parancs megszegését külön tényállásban pönalizálja:

„Azt a katonát, aki a fegyelem és a rend fenntartását szolgáló általános hatályú parancsot, illetőleg tilalmat akár szándékosan, akár gondatlanságból megszegi, hat hónapig, súlyos esetben két évig terjedhető fogházzal kell büntetni. Ha az (1) bekezdés alá eső cselekményt háború idején szándékosan követték el és a tettes által előrelátható eredményként egy vagy több ember életét veszttette, vagy nagymennyiségű hadianyag pusztult el, avagy a cselekmény a hadműveletekre nagy hátránnyal járt, a büntetés öt évtől tíz évig terjedhető börtön, ha pedig a jelen bekezdés szerint minősülő cselekményt parancsnok követte el, a büntetés halál.” ³⁶

Az indokolás szerint az általános hatályú parancs elleni cselekvést bünteti, akár szándékosan, akár gondatlanul követi el a katona. Bár ezen delictumnál hiányzik a függelemsértésnél egyébként elvárható személyes és közvetlen vonatkozás, mégis a függelemsértések körébe

³⁶ A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948.évi LXII törvény, 62. §

tartozik, hiszen végső soron ezen parancsok is egy előjárótól erednek, és a szolgálati rend és fegyelem fenntartására és megteremtésére irányulnak.³⁷

4.5 A parancs iránti engedetlenség a Btk.-ban

Btk. 444§ (1) Aki a parancsot nem teljesíti, vétség miatt elzárással büntetendő.
(2) Ha a parancs iránti engedetlenséget csoportosan követik el, a büntetés két évig terjedő szabadságvesztés.
(3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a parancs iránti engedetlenség
a) más alárendeltek jelenlétében vagy egyébként nyilvánosan, akár a parancs teljesítésének kifejezett megtagadásával akár egyéb sértő módon történik,
b) a szolgálatra vagy a fegyelemre jelentős hátránnyal jár.
(4) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt háború idején vagy megelőző védelmi helyzetben követik el.
(5) Aki háborúban a harci parancsot, külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység vagy a békefenntartás során a fegyverhasználatra vonatkozó parancsot nem teljesíti, öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A védett jogi tárgy a parancs teljesítéséhez, a katonai függelmi rendhez fűződő társadalmi érdek. A bűncselekmény elkövetési magatartása a parancs nemteljesítése. Ahogy fentebb kifejtettem, a katona a parancsot köteles legjobb tudása és képességei szerint teljesíteni, hiszen a parancs a szolgálat irányításának egyik alapvető és legfőbb eszköze.

A Hvt. ír egy kivételt ezzel kapcsolatban, mégpedig ha a katona a parancs végrehajtásával bűncselekményt valósítana meg. Ha tehát a honvéd felismeri a parancs jogellenességét, akkor haladéktalanul köteles erre felhívni a parancsot adó figyelmét. Ha a parancsot adó a parancsát ennek ellenére változatlanul fenntartja, akkor azt kérelemre írásba kell foglalni, és ha továbbra is fenntartja a parancsot, akkor a jogszabálysértő parancs végrehajtásáért kizárólag a parancsot adó felel.

³⁷ Az 1948.évi LXII törvény indokolása

Ez a jogintézmény megtalálható a Btk-ban is, mint büntethetőséget kizáró ok a 130. §-ban, miszerint: nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve, ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el. A parancsra elkövetett bűncselekményért a parancsot adó is tettesként felel, ha a katona tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el, egyébként a parancsot adó közvetett tettesként felel. Tehát ha a parancs jogellenessége nyilvánvaló volt, akkor az alárendelt felel a bűncselekményért. A jogellenességre akkor mondhatjuk, hogy nyilvánvaló, ha általában egy átlagos értelmi szinttel rendelkező embertől is elvárható az, hogy felismerje a jogellenességét. Más megfogalmazás szerint akkor nyilvánvaló, ha az nyomban és mindenki számára közérthetően következtetett, hogy jogellenes. De természetesen adott helyzetben a bíróságnak figyelembe kell vennie az alárendelt személyi tulajdonságait, képzettségét, gyakorlatát, illetve az elkövetés időpontjában fennálló fizikai és pszichikai állapotát.³⁸ Az 1930. évi KBtk. is jogellenességet kizáró körülményként határozta meg ezt az esetet. A parancs nemteljesítése csak abban az esetben nem lesz bűncselekmény, ha maga a parancs az, ami jogellenes. Ha az előljáró parancsa valamely bűncselekmény elkövetésére irányul, akkor természetesen nem lesz jogellenes a megtagadás, illetve akkor sem ha az alárendelt a parancs teljesítése közben olyan viszonyokra bukkan, amelyeket az előljáró a parancs kiadásakor előre nem láthatott, új parancs kérésére pedig se idő, se alkalom nincs, és a kapott parancs végrehajtásából hátránya származna, valamint a kötelességkonfliktus azon esetében, amikor az alárendelt két, vagy esetleg több hatályban lévő parancsból a fontosabbat csak úgy teljesítheti, ha a többi parancsot nem teljesíti.³⁹

A parancs büntetőjogi következményeivel, illetve a jogellenes parancs végrehajtásával kapcsolatban többféle elmélet is kialakult a büntetőjogi szakirodalomban. Első a felettes kizárólagos felelősségének elmélet, amely szerint az engedelmesség egy feltétlen kötelezettség, az előljáró parancsa olyan, mint a törvény, ha az alárendelt parancsra követ el bűncselekményt, akkor csak a parancsot adó előljárót kell felelősségre vonni, az alárendeltet nem.⁴⁰

Egy másik elmélet, az abszolút felelősség szerint a jogellenes parancs végrehajtóját épp úgy kell felelősségre vonni, mint azt az előljárót, amelyik kiadta a parancsot, a parancsra való hivatkozás nem lehet kizáró ok a büntetésre. A szakirodalom álláspontja szerint ezen elmélet

³⁸ Sántha Ferenc: Az előljáró parancsa, mint büntethetőségi akadály a magyar büntetőjogban. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII., 2014, 319. o

³⁹ Fejes Erik: i.m 215. o.

⁴⁰ Herczeg István: A felsőbb parancs szerepe a nemzetközi büntetőjogban. Jogtudományi Közlöny, 1968/7-8. 379.o

hibája az, hogy figyelmen kívül hagyja az alárendelt dilemmáját, vagy egy bűnös parancsot fog teljesíteni, vagy pedig megtagadja a parancs teljesítését, ami ugyan úgy bűncselekmény. ⁴¹

Harmadik ilyen elmélet a személyes tudomás elmélete és a nyilvánvaló jogellenesség elmélete, amely egyfajta középút a két előző elmélet között. Ez gyakorlatilag a ma is hatályos szabályozással egyenlő, miszerint a katona akkor lesz felelős, ha ő maga is tudta, hogy bűncselekményt követ el, vagy ha nyilvánvalóan jogellenes volt. ⁴²

A parancs iránti engedetlenség elkövetési magatartása az alárendelt olyan magatartása, amellyel az előjáró akaratával szembehelyezkedik, vagy figyelmen kívül hagyja azt. Kétféle módon lehet ezt megvalósítani: kifejezett megtagadással vagy a parancs teljesítésének elmulasztásával. Ide tartozik azonban a katona olyan magatartása is, amelyet az előjáró tilalmaz, vagy eltér a kapott parancstól, vagy ha olyan módon teljesíti késedelmesen, hogy emiatt a parancssal elérni kívánt cél nem valósítható meg. Továbbá az engedetlenség akkor is megállapítható, ha a parancsot nem úgy, vagy nem akkor teljesíti, amikor köteles és képes lenne rá. A kifejezett megtagadás akkor állapítható meg, ha olyan magatartást tanúsít a katona, amelyben kifejezi a nem teljesítésre irányuló szándékát, harmadik személy által is felismerhető módon. Ezt nem csak szóban lehet megvalósítani, hanem olyan ráutaló magatartással is, amellyel az elkövető világosan kifejezi a szolgálati felsőbbtség akaratával ellentétes szándékát. Erre példa, ha a katona a tilalom ellenére elhagyja azt a helységet, ahol az előjáró őt fegyelemsértés miatt éppen kioktatja. ⁴³ Ha azonban a parancs végrehajtását megtagadó személy a megtagadott parancsot később mégis időben teljesíti, akkor az szolgálati tekintély megsértésének minősül, melyre bővebben ki fogok majd térni az elhatárolási kérdések kapcsán.

A bűncselekmény alanya csakis olyan katona lehet, aki alárendelt, akinek az előjárója parancsot adott. Csakis szándékosan valósítható meg, az elkövető tudatának át kell fognia az előjáró által adott parancs tartalmát, és azt is, hogy a saját magatartásával a parancsot részben, vagy teljes egészében nem fogja teljesíteni. Szándékosság kapcsán ki kell emelni egy eseti döntést⁴⁴, amely szerint a parancs iránti engedetlenség vétség szándékos bűncselekmény, parancs-nemteljesítési szándékot feltételez, tehát kizárt a bűnösség megállapítása, ha a váddal megegyező történeti tényállás nem tartalmaz olyan adatot, amelyből a parancs-nemteljesítési szándék megállapítható lenne. A megállapított tényállás szerint a vádlott rendőr századosnak

⁴¹ Herczeg István: i.m 380. o.

⁴² Sántha Ferenc: i.m. 315. o.

⁴³ Kónya István (szerk.): i. m. 444. §

⁴⁴ BH 2008. 293.

egy továbbképzésen lett volna kötelező a megjelenés, amely alól felmentést csak a betegállományban lévők kaphattak. A vádlott a továbbképzés napján fogászati kezelésen vett részt, ezért nem tudott megjelenni a képzésen, azonban erről előjáróit nem tájékoztatta, jelentést nem tett róla. A Legfelsőbb Bíróság ezen tényállás alapján arra a következtetésre jutott, hogy nem minősíthető a vádlott cselekménye parancs iránti engedetlenségnek, hiszen azt csak szándékosan lehet megvalósítani, akkor követte volna el, ha a parancsot kifejezetten nem kívánta volna végrehajtani, ha megállapítható lenne az erre irányuló szándéka, azonban ilyet a vádirat nem tartalmaz.

Minősített esetek közül az első a csoportos elkövetés, amely természetesen akkor valósul meg, ha az elkövetésben legalább három katona vesz részt. Ennél azonban súlyosabban minősül, ha a parancs iránti engedetlenség más alárendeltek jelenlétében történik, vagy esetleg nyilvánosan, akár a parancs nyílt megtagadásával, akár más sértő módon. Ahhoz, hogy ez a minősítő körülmény megállapítható legyen, legalább két másik alárendelt jelenléte szükséges. Ezen magatartás súlyosabban történő minősítésének az az indoka, hogy az előjáró tekintélyét súlyosabban sérti, ha más alárendeltek számára megtapasztalhatóan tagadja meg egy katona a parancs teljesítését, ezen felbátorodva akár a többi alárendelt is megtagadhatja a parancsot, így felborulhat az alárendeltek és előjárók közötti hierarchikus függelmi rend. *„A más alárendeltek jelenlétében elkövetett parancs iránti engedetlenség is csak akkor minősül súlyosabban, ha az ténylegesen nagyobb mértékben sérti a szolgálati felsőbbség tekintélyét, tehát a parancs teljesítésének nyílt megtagadásával, vagy egyéb sértő módon valósul meg.”*⁴⁵ Ilyen egyéb sértő módra példa, ha a parancs címzettje a parancs kiadójának távollétében, de annak alárendeltjei előtt tanúsít olyan magatartást, amivel sérti a parancsot. Két rendőrtisztet a parancsnokuk eredménytelenül utasított a szolgálati helyükön való megjelenésre, majd ezt követően két másik rendőrtisztet küldött hozzájuk, az azonnali bevonulás parancsával, de ezen parancsot közvetítő két rendőrtiszt jelenlétében, együttesen továbbra is megtagadták a bevonulást, sőt az egyik parancsot megtagadó rendőrtiszt még tekintélyesértő kijelentéseket is használt közben. ⁴⁶ Egy másik döntés⁴⁷ szerint, nem tekinthető alárendeltek jelenlétében elkövetett parancs iránti engedetlenségnek a cselekmény, ha a katona a bűncselekmény alapesetének megvalósítása után, előjárói intézkedés miatt került olyan helyzetbe, hogy más alárendeltek a megismételt ellenszegülésről értesültek. A tényállás szerint a bevonulást követő ünnepélyes fegyverátadáson

⁴⁵ Kónya István (szerk.): i. m. 444. §

⁴⁶ Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa KB.IV.12/1992. Legf. Bír. Bf.V. 400/1992.

⁴⁷ BH 1978. 326

a vádlott odament a zászlóaljparancsnokához, és anélkül, hogy mások hallották volna, kijelentette, hogy nem hajlandó a fegyverét átvenni. Ezt követően az előjáró a vádlottat az irodájába kísérte, ahol a zászlóaljparancsnok intézkedése miatt más alárendeltek is voltak, majd jelenlétükben ismét megtagadta a fegyver átvételére irányuló parancsot. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a vádlott cselekménye azért nem minősül alárendeltek jelenlétében történő elkövetésnek, mert a vádlott a fegyver átvételére vonatkozó parancsot olyan körülmények között tagadta meg először, amikor ezt más katonák nem hallhatták, nem észlelhatték, majd csak az előjáró intézkedése miatt került a vádlott olyan helyzetbe, hogy más alárendeltek jelenlétében is meg tudja ismételni a parancs megtagadását. A tényállást tehát már akkor megvalósította, amikor odament az előjárójához, és még mikor mások nem hallhatták, közölte a parancsnokkal, hogy nem veszi át a fegyverét. Az a körülmény, hogy ezután az irodában két másik alárendelt előtt is megismételte a vádlott cselekményének minősítésére már nem hat ki, mivel nem saját maga változtatta meg az elkövetés helyszínét, módját, körülményeit, hanem az előjáró teremtett eltérő helyzetet, azzal, hogy az irodájába kísérte, ahol már voltak más alárendeltek is, ahol a vádlott elismételte a már befejezetté vált bűncselekményt megvalósító kijelentést.

Következő minősített esete a parancs iránti engedetlenségnek ha az a szolgálatra vagy a fegyelemre jelentős hátrány veszélyével jár. Ez azt jelenti, hogy egy olyan helyzetnek kell létrejönnie, amely esetén fennáll a reális lehetősége annak, hogy a szolgálat vagy a fegyelem terén jelentős hátrány következzen be. A minősített eset megállapításához nem kell a súlyos hátrány bekövetkezése, elég csak a reális veszély, de ha az eredmény mégis bekövetkezik, akkor az súlyosító körülményként értékelhető lesz a büntetés kiszabása során. Mivel rendkívül színes a skála a parancsban megjelölhető feladatok terén, ezért a fegyelemre jelentős hátrányt mindig egyedileg kell meghatározni, konkrét esetenként kell értékelni. Általánosságban elmondható, hogy akkor lehet megállapítani, ha a parancs a rendvédelmi szervek alapvető feladataival összefüggő tevékenység végzésére irányul, és az iránta mutatott engedetlenséggel a jelentős hátrány bekövetkezésének reális lehetősége megvolt. Ezek alapján minősítette a Legfelsőbb Bíróság egy tűzszerész járőrparancsnoki feladatot teljesítő őrmester vádlottnak a cselekményét jelentős hátrány veszélyével járó parancs iránti engedetlenségnek. Az őrmester megszegte a robbanótestek összegyűjtésével járó feladata során az elszállásolásra és az elzárásra vonatkozó rendelkezéseket. Mivel így a katonai objektumon kívül kerültek ezek tárolásra, a parancssal

való szembehelyezkedés lehetővé tette, hogy magánszemélyek eltulajdonítsák ezeket, ezzel pedig kimerítette a jelentős hátrány fogalmát.⁴⁸

Az előzőeknél súlyosabb megítélésű minősített eset, ha a katona a parancs iránti engedetlenséget háború idején, vagy megelőző védelmi helyzetben követi el. Még súlyosabbnak minősül, ha a katona a háborúban a konkrét harci parancsot nem teljesíti. Harci parancsnak minősül a tényleges harci tevékenység során, vagy annak érdekében kiadott parancs.⁴⁹

A Btk. külön kiemeli egy olyan esetet is, amikor a katona a külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység vagy békefenntartás során a fegyverhasználatra vonatkozó parancsot nem teljesíti. Ebben az esetben a parancs megtagadása nem csak a katonai függelmi rendet sérti, hanem a katonák életét, testi épségét is, hiszen a fegyverhasználat elsősorban az ő életüket és épségüket hivatott szolgálni. Külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenység a Honvédség részvétele a szemben álló felek fegyveres összeütközése miatt veszélyeztetett területen, a polgári lakosok élete, testi épsége, egészsége, az életfenntartáshoz szükséges alapvető javak biztosítása érdekében, békefenntartás a Honvédség nem alkalmazás körébe tartozó, a szemben álló felek hozzájárulásával történő tevékenysége, amelynek célja a felek megállapodása végrehajtásának elősegítése, valamint közreműködés a lakosság biztonságos életfeltételeinek helyreállításában. Mivel Magyarország NATO tagállam, így a Magyar Honvédségnek szerepet kell vállalnia ezen külszolgálatokban, békefenntartásokban és humanitárius tevékenységekben, amelyek napjainkban például Koszovóban és Cipruson zajlanak. A fegyverhasználatról egyébként a Hvt. is tartalmaz rendelkezéseket, miszerint a fegyverhasználat a legsúlyosabb kényszerítő eszköz, a fegyveres szolgálatot teljesítő honvéd a saját elhatározásából vagy parancsra, szándékosan személyre irányított vagy haditechnikai eszközzel kontrollált célzott lövést ad le. A rendőrség esetében a fegyverviselési jogot az Rtv. 22. §-a rendezi, miszerint *„a rendőr szolgálati fegyver viselésére jogosult. A szolgálati fegyver viselésével és tárolásával kapcsolatos szabályokat külön jogszabály állapítja meg.”*⁵⁰ A fegyver használata történhet saját elhatározásból, vagy utasításra. Használatnak a törvény szerint csak a szándékosan és emberre leadott lövés minősül. A rendőrségről szóló törvény továbbá rendelkezik arról is, hogy a rendőrt a jogos védelem és végszükség esetein kívül más helyzetben is megilleti a lőfegyverhasználati jog. Ilyen más helyzet például az élet elleni

⁴⁸ BH 1993.285

⁴⁹ Madai Sándor - Hautzinger Zoltán - Hollán Miklós - Pallagi Anikó - Polt Péter – Blaskó Béla: i. m. 493. o.

⁵⁰ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

közvetlen fenyegetés, terrorcselekmény megakadályozása érdekében, lőfegyverrel való bűncselekmény elkövetésének megakadályozása céljából, valamint az elfogott, vagy bűncselekmény elkövetése miatt őrizetbe vett személy erőszakos kiszabadításának megakadályozására.⁵¹

4.6 Halmazat és elhatárolási kérdések

A parancs iránti engedetlenség halmazatai kérdései kapcsán fontos megemlíteni egy olyan eseti döntést,⁵² amely szerint ha ugyanazon vagy azonos tartalmú, illetőleg egymástól eltérő, de azonos célt szolgáló parancsot tagad meg a katona, a parancs iránti engedetlenség akkor is folytatólagos lesz, ha ezek a parancsok különböző előjáróktól származnak, feltéve, hogy a megtagadás egységes akaratelhatározásból fakad. A jogesetben a vádlott 24 órás készenléti szolgálatot látott el az alakulat harcálláspontján, azonban este 20 óra körül elhagyta engedély nélkül a szolgálati helyét, és az alegység klubjában leült televíziót nézni. Ezt követően a hadnagy rendfokozatú ügyeletes tiszt körletrendezési munkák elvégzésére utasította a szakaszvezető rendfokozatú váltásparancsnokot, aki ennek elvégzésére három főt jelölt ki, köztük a terheltet is. A szakaszvezető a honvéd vádlottat a takarítási munka elvégzésére utasította, amelyet a vádlott négy honvéd jelenlétében kifejezetten megtagadott, kijelentve, hogy nem hajlandó a feladatot elvégezni. A váltásparancsnok jelentette a történéseket az ügyeletes tisztnak, aki a szolgálati helysége előtt, más alárendeltek jelenlétében ismét utasította a vádlottat, hogy hajtsa végre a szakaszvezető parancsát, mire a vádlott közölte, hogy nem fog takarítani, inkább fogdába megy. A Legfelsőbb Bíróság szerint az ítélezési gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy a parancsmegtagadással elkövetett függelemsértés esetén a parancs iránti engedetlenség folytatólagosan elkövetett, ha a törvényi tényállást megvalósító cselekmények ugyanazon vagy azonos tartalmú, vagy egymástól eltérő tartalmú de azonos célt szolgáló parancsok ellen irányulnak, a megtagadásuk egységes akaratelhatározásból fakad, és bár időben elkülönülnek, de nem túl hosszú a köztük eltelt időköz. Tehát annak ellenére, hogy különböző előjáróktól származnak, mivel ugyan azon célt szolgálta mindkét parancs, folytatólagos elkövetésnek fog minősülni, nem pedig halmazatnak.

⁵¹ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, 54. §

⁵² BH 1989. 360.

4.6.1 Parancs iránti engedetlenség elhatárolása a zendüléstől

A zendülés - mivel szintén egy függelemsértő bűncselekmény - , ezért a jogi tárgya megegyezik a parancs iránti engedetlenségével, a katonai függelmi rend és fegyelem megőrzése. Mind a két bűncselekmény közös jellemzője az ellenszegülés, viszont a zendülés az csoportos, és nyílt ellenszegülést jelent, ahol fennáll a lehetősége annak, hogy kiteljesedhet az ellenállás tömeges méretűre, míg ezzel szemben a parancs iránti engedetlenség elkövetésekor ez a veszély nem áll fenn, még csoportos elkövetés esetén sem.

A zendülés és a több katona által együttesen elkövetett parancs iránti engedetlenség elhatárolásának részletesebb magyarázatát egy olyan döntés⁵³ adja, amelyben a katona terheltek és tizedes előljárójuk között fokozatosan rossz viszony alakult ki. Ez a rossz viszony úgy nyilvánult meg közöttük, hogy az előljáró az alárendelt katonái iskolai végzettségével gyakran gúnyolódott, a körletszemlék során a szekrényben szabálytalanul tárolt dolgokat kidobta a szoba közepére. Ezen magatartásai tehát ellenszenvet váltottak ki az alárendeltjeiből, aminek következtében a katonák az előljáró szekrényéből dobáltak ki dolgokat. A tizedes szobaparancsnok “Ki tette?” kérdésére természetesen választ nem kapott, majd ezt követően takarodót rendelt el, a vádlottak ezen parancsnak először nem engedelmeskedtek. Ezek után az egyik vádlottnak támadt az az ötlete, hogy bosszút kéne állni a tizedesen, majd részvételre bírt még hat másik katonát is. Egy órával később a hét terhelte az alvó szobaparancsnok ágyához ment, és míg hárman lefogták, a többiek kézzel ütlegelni kezdték az előljárót. Az elsőfokú bíróság ezt a cselekményt előljáró ellen együttesen elkövetett erőszaknak minősítette tévesen. A Legfelsőbb Bíróság az ítélete indokolásában kifejtette, hogy a terheltek előljárójuk bántalmazásával csoportosan és nyíltan ellenszegülést tanúsítottak a szolgálati rend és fegyelem ellen. Ez nem tekinthető előljáró és szolgálati közeg elleni erőszaknak, hiszen az enyhébben minősülne, a vádlottak tevékenysége pedig közvetlenül a szolgálati rendet sértette. A zendülés a katonai függelem ellen irányuló támadás, a katonai szolgálati kötelességeken alapuló függőségi viszonyt sérti, mégpedig úgy, hogy abban több katona nyíltan, csoportosan vesz részt. Ennek sok formája van, közös jellemzője azonban minden zendülésnek az, hogy az ellenszegülésben részt nem vevő katonák számára nyilvánvalóvá tegyék a felsőbbbségi akarattal való szembehelyezkedést. Zendülés csak akkor valósul meg, ha több katona szándékegységben vesz részt az ellenszegülésben, együttesen, vagyis ez legalább három főt feltételez.

⁵³ BH 1976. 10.

Veszélyessége abban rejlik, hogy a megmozdulás másokat is csatlakozásra bírhat, így tömegméretű lehet az ellenszegülés.

A fentiekben kifejtett indokolásból adódik a kérdés, hogy miért nem csoportosan elkövetett parancs iránti engedetlenségről beszélhetünk? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ kapjunk, az alábbiakat kell megvizsgálni:

- Az elkövetők olyan szolgálati parancs teljesítését tagadták meg, amely az adott egység rendeltetésszerű működésének érdekében ellátandó feladatra irányult, vagy azzal összefüggésben nem volt?
- A parancs végrehajtásának elmulasztása az adott egység hadrafoghatóságát, harckészültségét, illetve rendes működését zavarta-e?
- Fenntállt-e a veszélye, hogy tömegméretűvé váljon az ellenszegülés?
- A nyílt ellenszegülés közvetlenül sértette-e a katonai szolgálati rend alapjait?

Tehát ezek alapján, hiába követik el többen, szándékegységben az ellenszegülést, ha a megtagadott parancs nem állt közvetlen összefüggésben az adott egység feladatával, a működését nem zavarta meg, a katonai szolgálati rend alapjait nem sértette, szűkebb körben vált csak ismertté az ellenállás és emiatt nem állt fenn annak a veszélye, hogy tömegméretűvé váljon az ellenszegülés, akkor nem zendülésnek minősülni a cselekmény, hanem parancs iránti engedetlenségnek.

4.6.2 Parancs iránti engedetlenség és az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak halmazati kérdései

E két bűncselekmény gyakran összekapcsolódik az életben, hiszen a parancs iránti engedetlenség együtt járhat az előljáró elleni erőszakkal, és ezt mi sem mutatja jobban, mint az a döntés⁵⁴, amely rendelkezik az előljáró ellen együttesen és parancs iránti engedetlenséggel együtt elkövetett erőszak büntetnének a megállapításáról, és ennek a zendüléstől való elhatárolásáról. A határozat tényállása szerint a terhelt katonák munkaidőben vásároltak 4 liter bort, amiből 1,5 litert helyben megittak, amikor az előljáró elvette a borosüveget a terheltektől. Ezt követően az egyik vádlott a földre rántotta, majd lefogta az előljárót, de sikerült kiszabadulnia, és elindult a tehergépkocsi felé, miközben a terheltek kövel dobálták. Jelen

⁵⁴ BH 1977. 141.

esetben a terheltek szándéka nem arra terjedt ki, hogy a katonai renddel szegüljenek nyíltan szembe, így nem tekinthető zendülésnek, hiszen ők csak a borosüveget szerették volna visszaszerezni. A terheltek cselekménye továbbá arra sem volt alkalmas, hogy megzavarja az alegység működését, és rábírja a többi katonát az ellenálláshoz való csatlakozásra, hiszen a többi honvéd az előljáró védelmére kelt. A terheltek olyan szolgálati parancsot tagadtak meg, amely nem az egység fő feladatai közé tartozó munkavégzésre irányult, így nem befolyásolta az egység harckészültségét, és amint már fentebb említettem, nem állt fent a reális veszélye az ellenállás kiszélesedésének, hiszen a többi katona az előljáró védelmére kelt.

4.6.3 Parancs iránti engedetlenség elhatárolása a szolgálati tekintély megsértésétől

Ahogy már fentebb kifejtettem, ha egy katona teljesíti ugyan a kiadott parancsot, de kritizálja, bírálja, véleményezi azt, akkor az előljáró tekintélyét sérti meg vele. Viszont abban az esetben is az előljáró tekintélyét fogja megsérteni, ha először kifejezetten megtagadja a parancs teljesítését, majd később, meggondolván magát mégis teljesíti azt. Erről szól az alábbi eseti döntés⁵⁵ is. Az esetben a fogságfenyítést töltött vádlott az alakulat fogdájában tiltott tárgyakat - pénz és karóra - tartott magánál, amikor az ellenőrzést végző előljáró felszólította őt ezek átadására, a vádlott megtagadta az átadásról szóló parancs végrehajtását, többször is kijelentette, hogy a tárgyakat nem fogja átadni. Később azonban az előljáró távozása után, a terhelt mégis kiadta az említett tárgyakat az őrparancsnoknak. A gyakorlat szerint, ha a parancsot nyíltan megtagadó katona azt még kellő időben, és azon személyek előtt, akik a kifejezett ellenszegülését észlelték, mégis teljesíti a parancsot, az elkövető cselekménye nem parancs iránti engedetlenségnek fog minősülni, hanem szolgálati tekintély megsértése lesz. Ilyenkor a parancsot adó tekintélye sérül, és nem a parancs végrehajtásához fűződő érdek, hiszen az utóbb mégiscsak végre lett hajtva.

És mi a büntetőjogi megítélése annak, ha késlekedik a parancs végrehajtásával, és a megtagadást észlelt katonák már nincsenek jelen?

Ezen kérdésre a következő döntés⁵⁶ adja meg a választ. A határozat vádlottja a gyengélkedőn lábadozott, mikor is a segélyhely-ügyeletes őt és egy másik katonát felkért a helyiség kitakarítására, azonban ennek nem tettek eleget, ezért ezt jelentették a szolgálat vezetőjének,

⁵⁵ BH 1998. 167.

⁵⁶ BH 1984. 306.

aki berendelte magához a vádlottat, és két másik alárendeltet, és újra utasította a takarítás elvégzésre. A terhelt azonban a további alárendeltek jelenlétében ugyan úgy megtagadta a parancsot, majd az alakulat nyomozótisztjének a tanácsára mégis csak végrehajtotta a parancsot, de ekkor már nem voltak jelen azok az alárendeltek, akik észlelték a parancs megtagadását. Ahogy azt már az előző jogesetben is említettem, ha először megtagadja a katona a parancsot, majd később mégis végrehajtja azt, akkor szolgálati tekintély megsértéséért fog felelni, de csak abban az esetben, ha úgy hajtja végre a parancsot, hogy azok a katonatársai is jelen vannak a végrehajtásnál, akiknek korábban a jelenlétében tagadta meg a parancs végrehajtását. Jelen esetben tehát ez a szabály nem állja meg a helyét, hiszen amikor a vádlott mégis elvégezte a parancsba foglalt takarítást, akkor már nem voltak jelen azok a honvédek, akik először hallották tőle a parancs teljesítésének kifejezett megtagadását.

A parancsot maradéktalanul, legjobb időben és legjobb tudás szerint kell teljesíteni, itt azonban még időben sem sikerült teljesíteni, hiszen a tényállás szerint közel öt óra telt el a megtagadás és a későbbi teljesítés között, valamint a megtagadáskor jelen lévő katonák addigra már rég eltávoztak, így ők nem is értesülhettek arról, hogy a vádlott a parancsot mégis végrehajtotta. Ezek alapján a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a vádlott cselekménye kimerítette az alárendeltek jelenlétében elkövetett parancs iránti engedetlenség tényállását.

Az utolsó idézett döntés⁵⁷ szerint a parancs iránti engedetlenség és a szolgálati tekintély megsértésének bűnhalmazata kapcsán a következőket rögzítette: *„A parancs iránti engedetlenség vétségével bűnhalmazatban nem állapítható meg a szolgálati tekintély megsértésének a vétsége, ha az utóbbit az elkövető a parancs iránti engedetlenséggel együtt valósítja meg.”* A hivatkozott BH tényállása szerint a vádlott elhagyta a laktanyát, majd különböző szórakozóhelyeken italozásba kezdett. Ezen tevékenységét észlelő egyik előjárója utasította, hogy hagyja abba és vonuljon vissza a szolgálati helyére. A vádlott ennek nem tett eleget, a helyszínről ugyan eltávozott, de az italozást máshol folytatta. Itt szintén kapott parancsot a bevonulásra egy másik előjárójától. A vádlott elindult ekkor már a laktanya felé, de végül visszafordult és megint csak belebotlott az előjárójába, akit immár sértő kifejezésekkel illetett. Folytatólagosan elkövetett parancs iránti engedetlenségről van tehát szó, ami azonban magában foglalja az előjárói tekintély sérelmét is, ezért kimeríti a szolgálati tekintély megsértésének tényállását is, így külön jogi értékelést nem kaphat ebben az esetben, hiszen a parancs iránti engedetlensége során használt tekintélyt sértő kifejezéseket.

⁵⁷ BH 1977. 535.

5. Összegzés

Összességében elmondható, hogy bár a gyakorlatban ma már elenyésző számú ügy kerül a bíróságok katonai tanácsai elé, a katonai büntetőjog még mindig külön részét jelenti a büntetőjognak, a rendvédelmi szervek sajátos felépítése, valamint az olyan sajátos delictumok miatt, amelyeket civil életviszonyok között nem lehet értelmezni (mint amilyen a dolgozatomban hosszabban kifejtett parancs iránti engedetlenség is). A katona fogalma gyakran esett át változásokon, mindig igazodva az aktuális politikai nézetkehez, illetve államformákhoz, napjainkban a Magyar Honvédség tartalékos állományának a nagy számú növekedésére való tekintettel tisztázni kellett azt is, hogy katonai büntetőeljárásnak velük szemben csak akkor lesz helye, ha a bűncselekmény elkövetésekor behívóparancs vagy bevonulási parancs alapján tényleges honvédségi szolgálatot látnak el.

A rendvédelmi szervek a feladatuk ellátásának hatékonysága érdekében a mindennapi feladataikat szigorú hierarchikus, alá-fölé rendeltségi viszonyban látják el, ahol előjárókként és alárendelteként, parancsok és utasítások alapján látják el a szolgálatukat. Ha akár alárendelti, akár előjárói oldalról megsérül ez a függelmi rend, akkor beszélhetünk függelemsértő katonai bűncselekményekről. Úgy gondolom, hogy a függelemsértő bűncselekmények közül az egyik legjelentősebb a parancs iránti engedetlenség, hiszen ahogy azt fentebb is említettem, ezen szervek hivatásos állománya a parancsok, utasítások alapján látja el a szolgálatát, ha megborul ez a rend, és a parancsokat nem teljesítik, az egész szerv hatékony működését veszélyeztetik a fegyelem megbontásával. A parancs iránti engedetlenség delictumának a vizsgálatakor, törekedtem a gyakorlat felől megközelíteni, eseti döntések alapján. Ezen döntésekről elmondható, hogy a legtöbbjük a 70-es 80-as évekből származik, hiszen a kötelező sorkatonaság idején nyilván jelentős volt a parancs iránti engedetlenségek száma, hiszen a férfiak nem szabad akaratukból szereltek fel katonának, hanem kötelező behívás alapján, amely növelte a katonai bűncselekmények számát. Mivel mára a katonaság inkább karrierré, hivatássá vált, így ezen bűncselekmények száma is csökkent, de az eseti döntések hatálya megmaradt, így tovább segítik a bíróságok munkáját azokban a kérdésekben, hogy mi nem minősül szolgálati parancsnak, vagy, hogy a zendülést hogyan lehet elhatárolni a parancs iránti engedetlenségtől.

Véleményem szerint ez a jogterület még számos változáson fog átesni – különösen a katona büntetőjogi fogalma, hiszen ahogy változik a politika és a kormányzás, úgy jelenhetnek meg

újabb rendvédelmi szervek, vagy alakulhatnak át a már meglévők – de a katonai büntetőjog mindig is egy külön területet fog alkotni a büntetőjogon belül, mint ahogy azt teszi már több mint kétezer éve.

6. Felhasznált Irodalom

DAMÓ László: *Katonai Lexikon*

Budapest, Zrínyi Kiadó, 1985

FARKAS Gyöngyi: *A magyar katonai igazságszolgáltatás szervezete és eljárásjoga a dualizmus időszakában. (PhD. dolgozat)*

Budapest, ELTE, 2001

FEJES Erik: *A katona büntető anyagi jogi fogalma a magyar jogrendben.*

Magyar Jog, 2016/5. szám

FEJES Erik: *Schultheisz Emil Katonai Büntetőjogi értekezései.*

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018

GÖRBE Boldizsár: *Egy előjárónak mindent szabad? Avagy az előjárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélése a bírói gyakorlatban.*

Katonai Jogi és Hadijogi szemle, 2023/1. szám

SZABÓ József (szerk.): *Hadtudományi Lexikon M-Zs.*

Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995

HAUTZINGER Zoltán - *A katonai Büntetőjog Rendszertana.*

AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft., Pécs, 2010

HERCZEG István: *A felsőbb parancs szerepe a nemzetközi büntetőjogban.*

Jogtudományi Közlöny, 1968/7-8. szám

KARDOS Sándor István: *A hivatásosok által elkövetett katonai bűncselekmények főbb jellemzői.*

Belügyi szemle, 2015/6. szám

KARDOS Sándor - KOVÁCS István: *A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálásának rendőrségi gyakorlata.*

Katonai Jogi és Hadijogi szemle, 2020/3.szám

KARDOS Sándor: *A magyar büntetőjog rövid története.*

Lícium- Art K., Debrecen, 2002

KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog kommentár a gyakorlat számára.*

ORAC kiadó, Budapest, 2024

MADAI Sándor - HAUTZINGER Zoltán - HOLLÁN Miklós - PALLAGI Anikó - POLT Péter – BLASKÓ Béla: *Büntetőjog Különös Rész II.*
Rejtjel Kiadó, Budapest, 2021

MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet.*
Osiris kiadó, Budapest, 2003

MIHÓK Sándor: *Az állomány tagjának fegyelmi felelőssége.*
Honvédségi szemle, 2016/5. szám

SÁNTHA Ferenc: *Az előjáró parancsa, mint büntethetőségi akadály a magyar büntetőjogban.*
Publicationes Universitatis Miskolcinenis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXII., 2014

SKORKA Tamás: *A katona szabálysértési felelőssége a rendvédelmi szervek szemszögéből nézve.*
Katonai jogi és Hadijogi szemle, 2019/1. szám

STROMFELD Aurél: *Hadseregszervezés.*
Pallas, Budapest, 1911

VINCZE Miklós: *De Re Militari – A katonai büntetőjog kétezer éves tükre.*
Ügyészek Lapja, 2006/6.szám

6.1 Felhasznált jogszabályok és bírósági határozatok

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény

A honvédek jogállásáról szóló, 2024./137 kormányrendelet

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL törvény

A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvenycikk

A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948.évi LXII törvény

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény

A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015.évi XLII. törvény

BH 1973. 398.

BH 1976. 10.

BH 1976. 441.

BH 1977. 141.

BH 1977. 535.

BH 1978. 326.

BH 1984. 306.

BH 1989. 360.

BH 1993.285.

BH 1998. 167.

BH+ 2000. 28.

BH+ 2001. 508.

BH 2008. 293.

BH 2016. 61.

BH 2019. 37

Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa KB.IV.12/1992. Legf. Bír. Bf.V. 400/1992.